

Wstęp

„Praca pedagogiczna realizowana zgodnie z dekalogiem kompetentnego nauczyciela i ucznia wydaje się niełatwą, wychodzącą daleko poza formalne ramy oraz nieschematyczną. Co więcej, wymaga niejednokrotnie od samego nauczyciela zmiany własnej postawy, przeanalizowania relacji z podopiecznymi oraz – nie ukrywajmy – pewnej dozy charyzmy i pasji.”¹

Jako nauczyciele/-lki, uważnie i badawczo obserwujący życie, zauważamy, że nasze dzieci zbyt daleko odchodzą od przyrody. Odrzucają się od niej, jakoby człowiek mógł istnieć bez całej reszty świata, roślin oraz zwierząt. To, co dla nas, wychowanych raczej na podwórkach niż w domach jest niezaprzeczalne, nie stanowi już oczywistości dla naszych podopiecznych. Otoczenie młodych ludzi jest tak przesycone sztucznymi bodźcami, że ciężko jest im jasno spojrzeć na świat i zauważyć, że jesteśmy ściśle powiązani ze wszystkimi jego elementami.

Konspekty zajęć lekcji przyrody i biologii, zaprezentowane na następnych stronach przekazują treści oraz zawierają metody, dzięki którym w prosty sposób można osiągnąć cele zdefiniowane w obowiązującej podstawie programowej². Wykazują one także dążność do zbudowania u dzieci postawy szacunku dla życia we wszelkiej postaci, wzmocnienia przekonania u uczniów/uczennic, że stanowią integralną część przyrody oraz przekonania ich, iż każde nasze działanie, które jest dobre dla Ziemi, ma sens i jest potrzebne.

Scenariusze lekcji wraz z materiałami dodatkowymi, przeznaczone są dla uczniów/uczennic na II i III etapie edukacyjnym. Konspekty przedstawiają kolejno treści:

1. „Formy ochrony przyrody w Polsce” - scenariusz lekcji dla klas IV-VI;
2. „Formy ochrony przyrody w Polsce” - scenariusz lekcji dla uczniów gimnazjum;
3. „Bioróżnorodność. Jestem częścią przyrody” - scenariusz lekcji dla klas IV-VI;
4. „Bioróżnorodność. Jestem częścią przyrody” - scenariusz lekcji dla uczniów gimnazjum.

Scenariusze zostały opracowane w ramach projektu Zgodnie z Naturą, prowadzonego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej.
www.ceo.org.pl/natura

Projekt finansowany z:

www.eeagrants.org

¹ Skubała P., Kukowska I. *Zrozumieć przyrodę na nowo. 10 zasad jak uczyć o przyrodzie, by budować motywację do działań ekologicznych*. Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Bystra 2010

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół

2. Formy ochrony przyrody w Polsce

scenariusz dla klas gimnazjalnych

Scenariusz możemy przeprowadzić zarówno na lekcjach biologii w poszczególnych klasach, jak i w ramach zajęć pozalekcyjnych w grupach mieszanych wiekowo.

Słowa kluczowe: formy ochrony przyrody, Natura 2000, siedlisko, gatunek, korytarz ekologiczny, park narodowy, park krajobrazowy, rezerwat przyrody, pomnik przyrody.

Cele kształcenia:

- przedstawienie wszystkich form ochrony przyrody w Polsce (park narodowy, park krajobrazowy, rezerwat, pomnik przyrody, obszar Natura 2000),
- podkreślenie szczególnej roli obszarów Natura 2000,
- skupienie się na odniesieniach do lokalnych obszarów i obiektów chronionych,
- uświadomienie potrzeby ochrony przyrody i istnienia sieci Natura 2000.

Scenariusz nie obejmuje ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów.

Przeprowadzenie zajęć według niniejszego konspektu wymaga przygotowania ze strony nauczyciela/-lki – głównie w zakresie charakterystyki jednego z obszarów Natura 2000.

Czas i miejsce. Całość trwa 1 godzinę lekcyjną (45 minut), a dodatkowo obciąża uczniów/uczennice do przygotowania przed zajęciami oraz uzupełnienia Kart Pracy po zajęciach. Scenariusz pokazuje podział lekcji na etapy, z podaniem orientacyjnego czasu ich trwania.

Metody i techniki kształcenia: praca z tekstem, burza mózgów, pogadanka, wykład, praca z mapą, debata, odgrywanie ról, argumentowanie, szeregowanie informacji, gawęda przyrodnicza, wypełnianie Kart Pracy.

Formy pracy: indywidualna, grupowa, zbiorowa.

PRZED ZAJĘCIAMI

Przygotuj siebie

Poza przeczytaniem niniejszego scenariusza, prowadzący/-ca przygotowuje się do zajęć, zapoznając się z materiałami dla uczniów/uczennic oraz:

- treścią prezentacji multimedialnej, dostępnej [TUTAJ](#);
- treścią gotowych pomocy - kart 3-stopniowych do części „Moja Natura 2000”; wybieramy jeden obszar, odpowiednio do miejsca zamieszkania uczniów/uczennic:
 1. woj. dolnośląskie, Masyw Ślęży (PLH020040) – [LINK](#)
 2. woj. kujawsko-pomorskie, Bagienna Dolina Drwęcy (PLB040002) – [LINK](#)

Uczeń/uczennica potrafi wymienić obowiązujące w Polsce *formy ochrony przyrody* oraz scharakteryzować każdą z nich. Zna charakterystykę europejskiej sieci oraz wybranego obszaru *Natura 2000* ze swojej okolicy. Uczeń/uczennica wie czym jest *gatunek, siedlisko i korytarz ekologiczny*.

3. woj. lubelskie, Lasy Sobiborskie (PLH060043) – [LINK](#)
 4. woj. lubuskie, Ujście Ilanki (PLH080015) – [LINK](#)
 5. woj. łódzkie, Załęczański Łuk Warty (PLH100007) – [LINK](#)
 6. woj. małopolskie, Ostoja Babiogórska (PLH120001) – [LINK](#)
 7. woj. mazowieckie, Dolina Środkowego Świdra (PLH140025) – [LINK](#)
 8. woj. opolskie, Bory Niemodlińskie (PLH160005) – [LINK](#)
 9. woj. podkarpackie, Ostoja Jaśliska (PLH180014) – [LINK](#)
 10. woj. podlaskie, Ostoja Suwalska (PLH200003) – [LINK](#)
 11. woj. pomorskie, Sandr Brdy (PLH220026) – [LINK](#)
 12. woj. śląskie, Beskid Śląski (PLH240005) – [LINK](#)
 13. woj. świętokrzyskie, Ostoja Przedborska (PLH260004) – [LINK](#)
 14. woj. warmińsko-mazurskie, Puszcza Romnicka (PLH280005) – [LINK](#)
 15. woj. wielkopolskie, Ostoja Nadwarciańska (PLH300009) – [LINK](#)
 16. woj. zachodniopomorskie, Dolina Płoni i Jezioro Miedwie (PLH320006) – [LINK](#)
- dokumentację* jednego obszaru Natura 2000, wybranego odpowiednio do miejsca zamieszkania uczniów (potrzebne do części „Moja Natura 2000”)
1. woj. dolnośląskie, Masyw Ślęży (PLH020040) – [LINK](#)
 2. woj. kujawsko-pomorskie, Bagienna Dolina Drwęcy (PLB040002) – [LINK](#)
 3. woj. lubelskie, Lasy Sobiborskie (PLH060043) - [LINK](#)
 4. woj. lubuskie, Ujście Ilanki (PLH080015) - [LINK](#)
 5. woj. łódzkie, Załęczański Łuk Warty (PLH100007) - [LINK](#)
 6. woj. małopolskie, Ostoja Babiogórska (PLH120001) - [LINK](#)
 7. woj. mazowieckie, Dolina Środkowego Świdra (PLH140025) - [LINK](#)
 8. woj. opolskie, Bory Niemodlińskie (PLH160005) - [LINK](#)
 9. woj. podkarpackie, Ostoja Jaśliska (PLH180014) - [LINK](#)
 10. woj. podlaskie, Ostoja Suwalska (PLH200003) - [LINK](#)
 11. woj. pomorskie, Sandr Brdy (PLH220026) - [LINK](#) (nie pobieramy plików Wielki Sandr Brdy)
 12. woj. śląskie, Beskid Śląski (PLH240005) - [LINK](#)
 13. woj. świętokrzyskie, Ostoja Przedborska (PLH260004) - [LINK](#)
 14. woj. warmińsko-mazurskie, Puszcza Romnicka (PLH280005) - [LINK](#)
 15. woj. wielkopolskie, Ostoja Nadwarciańska (PLH300009) - [LINK](#)
 16. woj. zachodniopomorskie, Dolina Płoni i Jezioro Miedwie (PLH320006) - [LINK](#)

*Należy pobrać obydwie pliki dot. terenu chronionego: tekst w formacie PDF oraz mapę (klikamy na miniaturki mapy i dokumentu). W tekście należy skupić się na punktach dotyczących charakterystyki oraz jakości i znaczeniu obszaru. Mapa spakowana jest do formatu ZIP, więc przed otwarciem należy ją rozpakować, poprzez kliknięcie prawym klawiszem myszy na pobranym dokumencie i wybranie opcji „Wypakuj tutaj”. Jeśli komunikat taki się nie pojawi, oznacza to, że na komputerze nie ma odpowiedniego programu. Należy pobrać go [STĄD](#).

Warto także sięgnąć po wiedzę uzupełniającą, dostępną na stronie projektu Zgodnie z Naturą:

- biblioteka <http://www.ceo.org.pl/natura/biblioteka>
- oraz artykuły <http://www.ceo.org.pl/natura/artykuly>.

Można tam znaleźć wiele cennych informacji o Naturze 2000 począwszy od podstaw, po trudniejsze kwestie ochrony, komunikacji społecznej czy możliwości gospodarowania.

Interesujące informacje zamieszczone są również w wirtualnej bibliotece Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska: <http://natura2000.gdos.gov.pl/libraries>. Poza pozycjami dotyczącymi ogólnych treści ochrony środowiska, znajdziemy tam foldery o poszczególnych obszarach Natura 2000 oraz ciekawe artykuły związane z tą formą ochrony przyrody.

Przygotuj klasę i materiały

Począwszy od zadania przygotowującego do lekcji, dzieci pracują w 5 grupach (dobranych w jak najbardziej losowy sposób). Nauczyciel/-lka organizuje klasę lekcyjną do pracy w zespołach: aranżuje 5 stanowisk ze zsuniętymi ławkami i ustawionymi wokół krzeselkami.

W sali potrzebne będą:

- tablica magnetyczna i magnesy lub taśma klejąca/masa mocująca i dobrze widoczny, pusty fragment ściany, do którego można przykleić papier;
- mapa Waszego województwa ze zbiorów szkolnych, z atlasu lub znaleziona przez nauczyciela w Internecie, np. [TU](#) (w wyszukiwarce w prawym górnym rogu strony należy wpisać nazwę swojego województwa);
- flamaster, magnes lub jedna karteczka typu post-it potrzebne do zaznaczenia na mapie Waszego obszaru Natura 2000;
- komputer i rzutnik multimedialny;
- 10 czystych kartek formatu A4;
- 5 klejów do papieru (mogą je przynieść uczniowie, po 1 dla każdej z grup).

Nauczyciel/-lka drukuje dla uczniów/uczennic następujące pomoce:

- zadanie 1. dla uczniów/uczennic (losowanie dwa tygodnie przed lekcją): debata społeczna nt. inwestycji na obszarze Natura 2000 – dostępne [TUTAJ](#), 1. stronę drukujemy 5 razy, a strony od 2 do 4 - 1 raz;
- zadanie 2. dla uczniów/uczennic (losowanie tydzień przed lekcją): tematy/tabliczki dot. obszarów chronionych, wraz z instruktażem – dostępne [TUTAJ](#);
- gotowe karty 3-częściowe do części „Moja Natura 2000” – dostępne pod linkami z części *Przygotuj siebie*, drukujemy 1 zestaw kontrolny dla nauczyciela/-lki oraz 5 kompletów zestawu dla uczniów/uczennic;
- dokumentacja jednego wybranego obszaru Natura 2000 – dostępne pod linkami z części *Przygotuj siebie*, drukujemy 5 kopii opisu (+ opcjonalnie mapy) dla 5 grup uczniów/uczennic;
- Karty Pracy do wypełnienia po zajęciach, drukujemy po 1 egzemplarzu dla każdego ucznia/uczennicy – dostępne [TUTAJ](#);
- klucz do Kart Pracy, jeśli sami nie będziemy oceniać Kart, drukujemy po 1 egzemplarzu dla każdego ucznia/uczennicy – dostępny [TUTAJ](#).

Zadania dla uczniów/ennicy

Na dwa tygodnie przed planowanymi zajęciami nauczyciel/-lka dzieli klasę na 5 grup. Uczniowie mają do wykonania dwa zadania przygotowujące. Na pierwsze dostają dwa tygodnie czasu, a na drugie - tydzień. Przedstawiciel/-lka grupy losuje temat i otrzymuje od nauczyciela/-lki wydrukowany tekst zadania.

1. Na dwa tygodnie przed lekcją: losowanie ról i przygotowanie do debaty społecznej nt. inwestycji na wybranym (wg instrukcji z części *Przygotuj siebie*) obszarze Natura 2000. Uczniowie/uczennice wcielają się w poszczególne role, opisane w materiale pomocniczym, wypracowując wspólne stanowisko grupy oraz argumenty do dyskusji. Nauczyciel/-lka przygotowuje się do prowadzenia debaty (warto zajrzeć [TUTAJ](#)).
2. Na tydzień przed lekcją: losowanie tematu i przygotowanie informacji o jednym z obszarów lub obiektów chronionych w Polsce (park narodowy, park krajobrazowy, rezerwat przyrody, pomnik przyrody i obszar Natura 2000). Każda z grup ma na następną lekcję opracować maksymalnie 2-minutową prezentację na zadany temat. Prezentacje będą przedstawiane na początku lekcji, po wprowadzeniu nauczyciela/-lki.

Więcej szczegółów znajduje się w przygotowanych do wydruku treściach zadań (*Przygotuj klasę i materiały*).

ZAJĘCIA LEKCYJNE

Wprowadzenie (10-15 minut)

Na początku lekcji nauczyciel/-lka robi krótkie wprowadzenie do tematu, np.:

Dzisiaj będziemy rozmawiać o ochronie przyrody. Nie takiej ochronie jak recykling, oszczędzanie energii czy rozsądne gospodarowanie odpadami, o których już dużo wiecie. Będziemy rozmawiać o bezpośrednim dbaniu o inne elementy naszego środowiska jak zwierzęta, rośliny czy krajobraz.

Kiedyś ludzie polowali na wilki i doprowadzili do tego, że zostało ich na ziemi naprawdę niewiele. A teraz ten gatunek jest pod ochroną, bo chcemy go ocalić przed wyginięciem. Człowiek jest dziwną istotą, prawda? Z jednej strony jego działania niszczą przyrodę, odbierają zwierzętom i roślinom miejsce do życia, ale z drugiej - człowiek chce tę przyrodę chronić, właściwie przed sobą samym. A jak to robi? Wyznacza tereny, na których rośliny i zwierzęta mogą spokojnie mieszkać i ludzie im nie przeszkadzają. Wy już całkiem dobrze wiecie jakie to obszary. W Polsce jest ich 5 rodzajów. Proszę, opowiedzcie o nich!

Uczniowie/uczennice po kolei prezentują obszary i obiekty (park narodowy, park krajobrazowy, rezerwat przyrody, pomnik przyrody i obszar Natura 2000). Ważne, żeby obszar Natura 2000 był ostatni, gdyż zatrzymamy się przy nim na dłużej.

Gatunek, siedlisko, korytarz ekologiczny i Natura 2000 (5-10 minut)

Nauczyciel/-lka przedstawia uczniom/uczennicom krótką prezentację multimedialną o obszarach Natura 2000 (ew. może wydrukować slajdy i pokazywać je uczniom/uczennicom – 5 kopii, po 1 dla każdej z grup), podsumowując i rozszerzając informacje z prezentacji uczniów/uczennic. Prezentacja ta jest dostępna pod linkiem wskazanym w części *Przygotuj siebie*.

Rozpoczynamy od pokazania logo Natura 2000, zwracając uwagę na ptaki, różne krajobrazy i gwiazdy Unii Europejskiej. Zanim jednak przedstawimy szczegóły sieci, powinniśmy szybko przypomnieć kluczowe pojęcia, niezbędne w rozumieniu idei tego systemu, czyli: „gatunek”, „siedlisko” i „korytarz ekologiczny”. W tym celu dobrze jest zastosować [burzę mózgów](#) z wypisywaniem na tablicy myśli i skojarzeń uczniów, ewentualnie rysowaniem. Motywujemy uczniów/uczennice, aby to głównie oni mówili.

Warto skupić się na tym, co dają nam korytarze ekologiczne i uzupełnić pomysły dzieci, jeśli to konieczne, np. o takie własności:

- *zapewnienie możliwości sezonowej migracji i wędrówki związanej z cyklem życiowym gatunku,*
- *umożliwienie dostępu poszczególnym gatunkom do większej powierzchni obszarów siedliskowych; młode osobniki wielu gatunków po osiągnięciu dojrzałości podejmują wędrówki w poszukiwaniu miejsca do osiedlenia,*
- *pozwolenie na swobodną wymianę genetyczną pomiędzy różnymi populacjami tego samego gatunku, które zamieszkują inne tereny,*
- *umożliwienie ucieczki z terenów dotychczasowego siedliska, które uległo degradacji, zniszczeniu,*
- *umożliwienie ponownego zasiedlenia obszarów opuszczonych.*

Uwaga! Jeśli nasza klasa ma dobrze ugruntowaną wiedzę z przyrody na II poziomie edukacyjnym, przypomnienie ww. podstawowych pojęć możemy skrócić do minimum, skupiając się na rozszerzeniu treści o Naturze 2000.

Omawiamy charakterystykę sieci zwracając uwagę, że jest to system wspólny dla całej Europy oraz podkreślając jego przedmiot ochrony. Na kolejnych slajdach przedstawiamy dwa rodzaje obszarów „naturowych” oraz główne cechy sieci. Warto uwypuklić tu fakt, że człowiek może na terenach objętych Naturą 2000 działać i gospodarować, łącznie ze zbieraniem grzybów czy zrywaniem kwiatów (o ile to oczywiście nie niszczy środowiska). Wszędzie, gdzie to możliwe odnosimy się do lokalnych przykładów.

Moja Natura 2000: charakterystyka, karty i debata (20-25 minut)

Tą część zaczynamy od rozmowy z uczniami/uczennicami na temat jednego obszaru (odpowiedniego dla województwa), z którym zapoznaliśmy się pobierając dokumentację wymienioną w części *Przygotuj siebie*. Jako, że uczniowie/uczennice także poznali charakterystykę tego obszaru, powinni czynnie uczestniczyć w formułowaniu jego opisu, głównych cech siedliskowych oraz sposobów ochrony gatunków.

Nauczyciel/-lka wyświetla slajd z nazwą i mapą wybranego obszaru Natura 2000, którym np. dla woj. dolnośląskiego jest Masyw Ślęży (w prezentacji znajdziemy 16 slajdów z 16 obszarami, z których należy wybrać 1, właściwy dla nas, a pozostałe można ukryć, usunąć lub zwyczajnie pominąć). Pyta uczniów/uczennice czy wiedzą co to jest „Masyw Ślęży”? Gdzie leży? Czy ktoś tam był? Prowadzący wiesza na tablicy/ścianie mapę województwa i prosi jednego z uczniów/uczennic, aby flamastrem, magnesem lub karteczką post-it zaznaczył położenie obszaru. W międzyczasie omawiamy z dziećmi główne cechy obszaru.

Jako zadanie aktywizujące możemy tu także wykorzystać **karty 3-częściowe** i przeprowadzić 5-minutową zabawę:

- drukujemy 5 kompletów gotowych kart i wycinamy je, otrzymując oddzielnie fotografie, nazwy gatunkowe oraz opisy;
- każda grupa otrzymuje 1 pełny, pocięty komplet oraz dwie czyste kartki i klej;
- zadaniem uczniów/uczennic jest dopasowanie nazwy gatunku do fotografii i opisu – dzieci wykorzystują tutaj zarówno logiczne myślenie (odpowiednio skomponowane opisy), jak i informacje, jakie zdobyły, przygotowując się do debaty;
- wyniki pracy należy utrwalić, naklejając 6 potrójnych kompletów na czyste kartki.

Po krótkim podsumowaniu, przechodzimy do **debaty**. Nauczyciel/-lka rozpoczyna spotkanie, przedstawiając opis sytuacji zawarty w materiałach dla uczniów/uczennic. Wita i wskazuje kolejne grupy, jakie wezmą udział w debacie (firma, stowarzyszenie, mieszkańcy gminy/gmin za i przeciw, władze lokalne). Prowadzący/-a ustala zasadę, że to on udziela głosu stronom, a chęć wypowiedzenia się należy zgłaszać poprzez podniesienie ręki.

Jako pierwsze prosi o zajęcie głosu władze lokalne, grupę najbardziej neutralną, której zależy na osiągnięciu kompromisu. Kolejno zachęca uczniów/uczennice do zabrania głosu i przedstawienia swojego stanowiska. Jeśli trzeba, przerywa zbyt długie wypowiedzi i oddaje inicjatywę innej grupie. Nauczyciel/-lka może zadawać pytania naprowadzające czy pomocne w rozwinięciu dyskusji. Cele, do których dąży prowadzący/-a to:

- wypląnięcie w trakcie debaty korzyści płynących z istnienia w okolicy obszaru Natura 2000,
- rozwianie obaw i obalenie mitów wiążących się z tą formą ochrony przyrody,
- podkreślenie potrzeby edukacji w zakresie tego, co wolno, a co jest rzeczywiście zakazane na obszarach Natura 2000,
- osiągnięcie kompromisu pomiędzy stronami, np. poprzez ustalenie, że firma postawi na terenie danej gminy fabrykę, ale w odległości odpowiednio dalekiej od obszaru Natura 2000, przy czym lokalne władze zgodzą się na specjalne ulgi dla przedsiębiorcy czy zorganizują dojazdy pracowników, a stowarzyszenie ornitologiczne

zorganizuje akcję edukacyjną dla wszystkich mieszkańców/mieszkanek itp. (przy czym uczniowie/uczennice możliwie sami powinni dojść do kompromisu).

Propozycje rozwiązań zapisujemy na bieżąco na tablicy. Podsumowując dyskusję, wyciągamy z notatek najważniejsze postanowienia i czytamy je uczniom/uczennicom.

Podsumowanie i zadanie domowe (5 minut)

Kończymy debatę i dziękujemy wszystkim za udział, wyrażając nadzieję, że będą wspólnie dbać o to szczególne dobro, jakim jest ich obszar Natura 2000.

Wszystkie dzieci dostają Karty Pracy z zadaniami domowymi do wykonania. Ćwiczenia stanowią podsumowanie wiadomości o obszarach i obiektach chronionych, poza Naturą 2000, na której skupiliśmy się podczas lekcji. Karty Pracy wymagają od uczniów/uczennic szerszego spojrzenia na ochronę przyrody i zachęcają do samodzielnego poznawania lokalnej natury. Możemy je ocenić lub na następnej lekcji rozdać uczniom/uczennicom klucz do samodzielnego sprawdzenia Kart w parach.